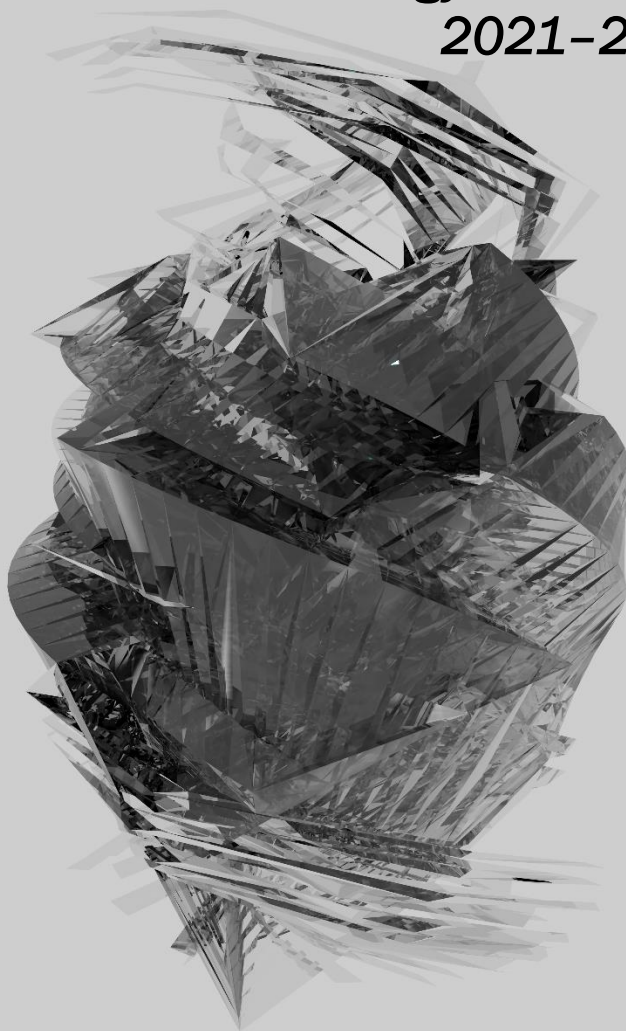

*Területi folyamatok
Magyarországon
2021–2023*

Területi riport 2.

Sorozatszerkesztő

Koós Bálint

Területi folyamatok Magyarországon 2021–2023

Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont

Regionális Kutatások Intézete

Budapest, 2023

Kötetszerkesztő: Koós Bálint

Szakmai lektor: Nagy Gábor

Nyelvi lektor: Gábrriel Dóra, Németh Krisztina, Váradi Monika Mária

Ábraszerkesztő: Szabó Tamás

Ez a Mű a Creative Commons Nevezd meg! 4.0 Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően felhasználható.

ISSN 3004-2755 (Nyomtatott)

ISSN 3004-2763 (Online)

ISBN 978-615-5754-52-4 (Online)

ISBN 978-615-5754-53-1 (Nyomtatott)

Kiadja a HUN-REN Közgazdaság- és Regionális Tudományi
Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete, 1097 Budapest, Tóth
Kálmán u. 4.

A kiadást az MTA támogatta.

Felelős kiadó: Fertő Imre főigazgató

Borítókép: Koós Márton Teher alatt nő a kristály c. műve

Tipográfia: Franklin Gothic Book

Árak, megélhetés, fogyasztás

Zsibók Zsuzsanna

A 2010-es években globális léptékben egy alacsony inflációval, esetenként deflációval jellemezhető hosszabb időszaknak lehettünk a tanúi. A közgazdászok megfigyelték az infláció és a munkanélküliség közötti összefüggést leíró Phillips-görbe ellaposodását, ami már a pénzügyi-gazdasági válság előtt elkezdődött, de az azt követő időszakban felerősödött. Mindez azt jelenti, hogy a kibocsátási résnek¹⁹ csupán kis hatása van az inflációra (Szentmihályi, Világi 2015). Ez a jelenség elsősorban az alacsony, nulla közeli inflációs szinteknél figyelhető meg. Az MNB kiemelte, hogy ilyen körülmények között a kibocsátási rés emelkedésének egyre kisebb az inflációs hatása, amennyiben az inflációs várakozások alacsonyak és jól horgonyozottak (MNB 2016). Mindez azt jelentette, hogy a 2010-es években a gazdaságpolitika inflációs áldozatok nélkül tarthatott fenn magasnyomású gazdaságot, ami a gazdasági válság utáni kilábalást segítette (Zsibók 2022), ugyanakkor annak későbbi folytatása már megágyazott a kilábalás utáni egyensúlytalanságoknak is. Számos munkahelyteremtő beruházás jött létre ebben az időszakban, amikor a munkaerőhiány eleve növekedési korlátot jelentett, így a munkabérek a termelékenységénél jobban nőttek, ami önmagában inflációt gerjesztő tényező lehetett. Némileg árnyalja a képet, hogy a bérek gerjesztette inflációt a modern monetáris elmélet (MMT, Modern Monetary Theory) egyes áramlatai vitatják, ugyanis nézeteik szerint az inflációt a kínálatoldali szűk keresztmetszetek okozzák, és amennyiben nincs akadálya a mennyiségi alkalmazkodásnak, nem lép fel inflatorikus hatás (Pogátsa 2022).

¹⁹ A kibocsátási rés a tényleges és a potenciális kibocsátás különbsége. Ha a kibocsátási rés pozitív, akkor a gazdaság a potenciális szintje fölött teljesít, ami erőltetett gazdasági növekedésnek tekinthető. Ez jellemzően alacsony munkanélküliséggel, adott esetben munkaerőhiánnyal párosul.

A koronavírus-válság, majd az ukrajnai háború világszerte az inflációs ráták sokszori emelkedéséhez vezetett. Először a globális ellátási láncok sűrűdésai, a koronavírus-válság kezelésére alkalmazott mennyiségi lazítás (amit már a globális pénzügyi válság problémáinak, a hiányzó fizetőképes kereslet leküzdésére is bevetettek a jegybankok), később az energiakrízis okozott hirtelen, globális méretekben áremelkedést. Mindazonáltal az alacsony energia- és nyersanyag-árakkal jellemezhető globális hosszú ciklus a 2010-es évtized vége felé már lezárult, de az árszintek annyira alacsonyak voltak, hogy mérsékelt, trendszerű növekedésük egy ideig még nem vezetett strukturális feszültségekhez. A sokkhatásokból a gazdaságok 2023 második felében már helyreállni látszanak, ami a gyors dezinflációban mutatkozik meg, ugyanakkor az inflációs várakozások a korábbinál magasabb szinten rögzülhetnek, ami gátolhatja az árstabilitás elérését a közeljövőben. Mindez pedig akadályozza a monetáris politikák jelentősebb lazítását, ami a nemzeti költségvetések helyzetére is negatívan hat, és összességében reálgazdasági áldozatokkal jár. Az inflációs ráták megemelkedésére gyorsan reagáltak a háztartások a fogyasztás visszafogásával, mivel a nominális bérnövekedés összességében az infláció alatt maradt, így romlottak a háztartások megélhetési körülményei. A globális és az összeurópai folyamatok alól Magyarország sem tudta kivonni magát, egyes külső és belső sérülékenységek (túlzott energiafüggőség, forintárfolyam-ingadozások, aszály, a gazdaságpolitika több ága által gerjesztett egyensúlytalanságok) miatt az inflációs sokkhatás kifejezetten súlyosan érintette a gazdaságát (Cohn et al. 2023).

Hazai inflációs folyamatok nemzetközi összevetésben

Penn-hatásnak nevezzük az országok széles körén igazolt pozitív összefüggést a fejlettségi szint és az árszint között (Oblath 2021). Az egy főre jutó, vásárlóerő paritáson számolt GDP-t és az EU-27 országok átlagos árszintjéhez viszonyított, relatív árszintet összemérve értékelhetjük ezt az összefüggést. Eszerint a relatív árszínvonal Magyarországon az európai uniós átlag 62,2%-án volt 2022-ben, ami az országnak a vásárlóerő-paritáson mért egy főre

jutó GDP alapján kifejezett, az EU-átlaghoz mért fejlettségénél (77,2%) alacsonyabb. A kevésbé fejlett kelet-közép-európai országokban a GDP termelése és a fogyasztás árszínvonala által reprezentált fejlettségük nincs összhangban egymással, különösen igaz ez Romániára, valamint Lengyelországra, Bulgáriára és Magyarországra. Ezekben az országokban tehát az egy főre jutó, vásárlóerő-paritáson számolt GDP által jelzett fejlettség érdemben magasabb (59–77 százalék közötti), mint a relatív árszínvonal által jelzett fejlettség (52–62 százalék közötti).

A fejlett északi tagállamok (Finnország, Svédország, Dánia) viszont az ellenkező irányban térnek el az általános összefüggéstől, tehát ott általánosságban magasabbak az árak (129–144 százalék), mint a termelési oldalról kifejezett fejlettségük (110–138 százalék). Írország és Luxemburg kiugró értékeit a sajátos gazdaságszerkezetük indokolja (a nemzetközi vállalatok központjai miatt jelentős határon átnyúló teljesítmények jelennek meg a nemzeti számláikban). Míg az egy főre jutó GDP-jük jóval több mint kétszerese az uniós átlagnak, addig az árszínvonaluk csak körül-belül másfélszeres, ami inkább az északi tagállamokéhoz hasonló.

Az időbeli változást tekintve a magyarországi ár-felzárkózásnak egy jelentős része 2000 és 2008 között ment végbe: 47,5 százalékról 65,7 százalékra nőtt a hazai relatív árszínvonal, majd a pénzügyi-gazdasági válság, illetve a gazdaságpolitika irányváltása (pl. a rezsicsökkentés) érezhető csökkentő hatást gyakorolt rá (1. táblázat). Az árszínvonal elmaradása a mélypontot 2014-ben érte el (55,7%), majd 2017 óta tartósan 61–63 százalék között mérhető.

A fogyasztási kategóriák között jelentős eltérések vannak a teljes fogyasztói kosár relatív árszínvonalához képest. Az 1. táblázat tanúsága szerint az élelmiszerek relatív árszínvonala közelítette meg a legjobban az európai uniós átlagot: 2008-ig gyors felzárkózás történt, majd egy hosszabb stagnáló időszak után 2017-től kezdett újra fokozatosan közelíteni az árszínvonal az EU-átlaghoz, amit 2022-ben egy gyorsabb emelkedés következett. A fogyasztási kategóriák közül hosszú időn keresztül a távközlési szolgáltatások árai voltak a legközelebb az uniós átlaghoz, 2007 és 2012 között

jellemzően meg is haladták azt, majd a 2013-as hirtelen visszaesés után 2014-től újra fokozatos felzárkózás figyelhető meg 2021-ig.

1. táblázat. Magyarországi relatív árszínvonal (EU-27=100) fogyasztási kategóriánként 2005–2022 között

	2005.	2010.	2015.	2020.	2021.	2022.
Aktuális egyéni fogyasztás	62.0	58.5	56.7	61.0	62.8	62.2
Élelmiszerek	72.0	81.7	79.9	85.1	85.5	89.9
Szeszes ital, dohány	71.5	69.6	71.9	75.2	79.7	77.8
Ruházat és lábbeli	93.9	83.6	83.3	89.7	87.4	82.6
Lakásszolg. víz, gáz, vill.	46.5	52.8	43.8	52.6	56.2	53.2
Lakberendezés, lakásfelsz.	73.3	71.0	70.6	73.9	79.3	78.3
Egészségügy	50.5	38.9	39.0	43.5	43.7	44.7
Közlekedés és szállítás	85.3	84.8	78.1	75.9	77.6	72.4
Távközlés	90.5	102.3	85.4	92.7	92.9	85.1
Szabadidő és kultúra	68.9	62.0	62.6	63.1	65.1	64.0
Oktatás	51.5	42.3	49.0	53.9	57.3	58.8
Vendéglátás és szálláshely.	65.9	51.7	60.7	60.1	61.5	61.7
Egyéb termékek, szolg.	59.5	54.4	53.4	57.6	58.9	59.1

Forrás: Eurostat adatok alapján saját szerkesztés (adattábla kódja: PRC_PPP_IND)

A közlekedés és szállítás relatív árai a 2000-es évek elejének magasabb szintjéről fokozatosan távolodtak lefelé az uniós átlagtól az elmúlt két évtizedben, ami visszaköszön e szolgáltatások színvonalának fokozatos romlásában. A ruházkodás árszínvonala a többi kategóriához képest szintén közelebb van az EU-átlaghoz, de 2013-ig fokozatosan visszaesett 75 százalékra, majd 2020-ig újra felkúszott 90 százalék közelébe. A többi fogyasztási kategóriához képest a rezsicsökkentés hatásaként jelentősen el van maradva az uniós átlagtól a lakásszolgáltatás és rezsi árszínvonala – az elmúlt húsz évben 50 százalék körül vagy az alatt alakult. Kifejezetten alacsony az egészségügy relatív árszínvonala, ami a 2000-es évek

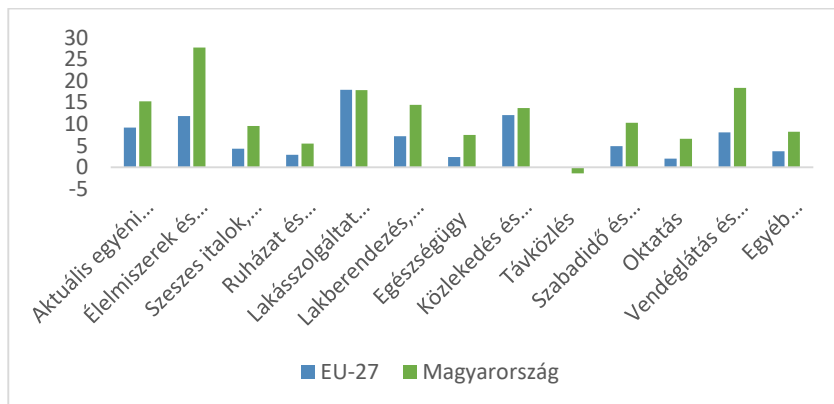
eleje óta eltelt időszakban az EU-átlag fele alatt volt, sőt, 2010 és 2015 között annak 40 százalékát sem érte el, a 2017-es évben mért 49 százalékról a koronavírus-válság éveiben újra csökkenésnek indult, és 2022-ben is csak 45 százalék körül alakult. Az oktatás relatív árszínvonala a 2000-es évek elejétől 2013-ig fokozatosan visszaesett (52 százalékról 38 százalékra), azt követően növekedésnek indult, de 2017 után is csak 56–59 százalék között állapodott meg.

Magyarországon a harmonizált fogyasztói árindex változása általában követte az európai uniós tendenciákat, de felfelé nagyobb kilengéseket mutatott, különösen a pénzügyi-gazdasági válságból való kilábalás első éveiben, majd a 2010-es évek utolsó éveiben, tehát már a koronavírus-válság előtt is. Az infláció felfutása Magyarországon a többi uniós országhoz képest egy magasabb színről, de később indult meg, ugyanakkor a visszaesés is fáziskéséssel történik, ezért 2022 őszétől kezdve tartósan megfigyelhető egy több mint 10 százalékpontos (2023 márciusában 17 százalékpontos) többletinfláció az EU-átlaghoz képest és egy 5–10 százalékpontnyi többletinfláció a második legrosszabb pénzromlással bíró tagállamhoz képest. Ez a különbség csak 2023 őszétől szűkült, de a hazai 9,9%-os októberi ráta még több mint háromszorosa az euróövezet átlagának (2,9%).

A fogyasztási kategóriákat tekintve Magyarország inflációja leginkább az élelmiszerek (+16 százalékpont) és a vendéglátás (+10 százalékpont), valamint a lakberendezés-lakáskarbantartás (+7 százalékpont) esetében távolodott el az uniós tendenciáktól a 2022. évben (1. ábra). A ruházkodás, a rezsiköltségek, a közlekedés és a távközlés esetében nem volt számottevő többletinfláció. Az élelmiszer infláció a magyarországinál kisebb mértékben, de szintén súlyosan érintette a balti államokat, valamint Bulgáriát, Szlovákiát, Romániát és Horvátországot. Tekintettel arra, hogy a fogyasztói kosáron belül az élelmiszerárak és az energiaköltségek növekedtek a legjobban, az infláció azokban a tagállamokban nőtt a legnagyobb mértékben, ahol ezen tételek súlya nagy a háztartások fogyasztásában, vagyis a relatíve szegényebb, kelet-közép-európai

tagállamokat összességében súlyosabban érintette az inflációs válság.

1. ábra: A 2022. évi harmonizált fogyasztói árindex változása az előző évhez viszonyítva fogyasztási kategóriák szerint

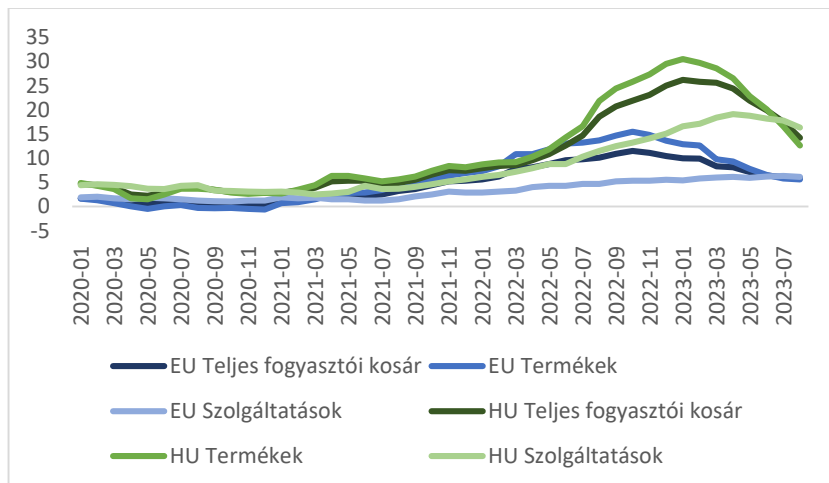
Forrás: Eurostat adatok alapján saját szerkesztés (adattábla kódja: PRC_HICP_AIND)

Az áremelkedés az európai országokban először az energia- és az élelmiszerárakban jelent meg, a szolgáltatások áraiba késleltetve gyűrűzött be (2. ábra). EU-szinten a szolgáltatások inflációjában inkább egy lassú, folyamatos emelkedést figyelhetünk meg (2021 eleje és 2023 nyara között 1 százalékról 6 százalékra nőtt), míg Magyarországon látható egy nagyobb kilengés, 2021 elején 3 százalékról indulva 2023 áprilisában 19 százalékra tetőzött. Míg a termékek inflációja meredekebben zuhan mind az EU-ban, mind hazánkban, addig a szolgáltatások ezt lassabban követik, így a teljes árindexet felfelé húzzák.

A Nemzetközi Valutaalap részletesen foglalkozott a magyarországi inflációs folyamatok sajátosságaival (Cohn et al. 2023). A többi országban megfigyeltnél lényegesen magasabb infláció forrásai már a koronavírus-válság idején elkezdtek halmozódni az esetenként prociklikus jellegű laza monetáris politika és a költségvetési politika túlköltekezése miatt. Egészen az energiakrízisig a hazai fiskális és monetáris politika a „magasnyomású gazdaság” paradigmája

mentén határozta meg a fő csapásirányt, viszont azt követően az eltérő célrendszer miatt a harmónia megbomlott és a két szakpolitika intézkedései számos esetben egymást kioltó hatással jártak.

2. ábra: A termékek, a szolgáltatások és a teljes fogyasztói kosár éves harmonizált fogyasztói árindexének (HICP) alakulása az Európai Unióban és Magyarországon 2020 január és 2023 augusztus között

Forrás: Eurostat adatok alapján saját szerkesztés (adattábla: PRC_HICP_MANR)

Az ukrajnai háború nyomán hirtelen erős gyengülésnek indult a forint, ami az importon keresztül hamar begyűrűzött az inflációs mutatókba. Az MNB szerint az árfolyamváltozás inflációba begyűrűző hatása az elmúlt években körülbelül kétszer nagyobb mértékűre emelkedett és kétszer gyorsabbá vált a 2010-es évtizedhez képest. A forint árfolyamára kedvezőtlen hatással volt a szabályozói környezet gyakori változása okozta bizonytalanság, a régiósnál kedvezőtlenebb hitelminősítés és az európai uniós források körüli hosszan tartó bizonytalanság. A 2022. év eleji költségvetési költségezés további inflációs nyomást gerjesztett, hiszen viszonylag rövid idő alatt nagy volumenű pénzügyi áramlás történt a magánszektor szereplői felé. Ezt viszont további inflatorikus, költségvetési egyensúlyjavító intézkedésekkel kellett ellensúlyozni.

A Nemzetközi Valutaalap kiadványa az egyes élelmiszerekre kivetett ársapkákat is az inflációt gerjesztő tényezőkként tartja számon, ugyanis a forgalmazók és a kiskereskedők más termékek árán próbálták behozni az ársapkás termékeken keletkező veszteségeiket. A rezsicsökkentés részleges kivezetése 2022 augusztusától, majd a 2021 októberében bevezetett üzemanyag-ársapkák megszüntetése 2022 decemberétől hirtelen nagy áremelkedést okozott az érintett termékekben.

A hazai infláció nemzetközi trendektől való elválását a költségszerkezeti (magas energiafüggőség²⁰) és az adózási tényezőkön túl a hatékonysági, termelékenységi problémákra is visszavezethetjük. Az MNB 2022. évi Termelékenységi jelentésében (MNB 2022) kifejti, hogy elméleti oldalról nézve minél termelékenyebb egy ágazat vagy vállalat, annál alacsonyabb költségekkel tud termelni, emellett pedig rugalmasabban tud alkalmazkodni a kereslet emelkedéséhez, míg a kevésbé termelékeny vállalatok és ágazatok esetében az egy termékre jutó költségek magasabbak, a kereslet növekedésére elsősorban az árak emelkedésével reagálnak. A mezőgazdaságban az időjárásnak való kitettség miatt különösen erős a termelékenység és az árszint negatív együtt mozgása, ugyanakkor az élelmiszeripart a feldolgozóipari átlagnál alacsonyabb termelékenység jellemzi, ami részleges magyarázatot adhat a magasabb hazai élelmiszer-inflációra²¹.

Fogyasztói árindex Magyarországon

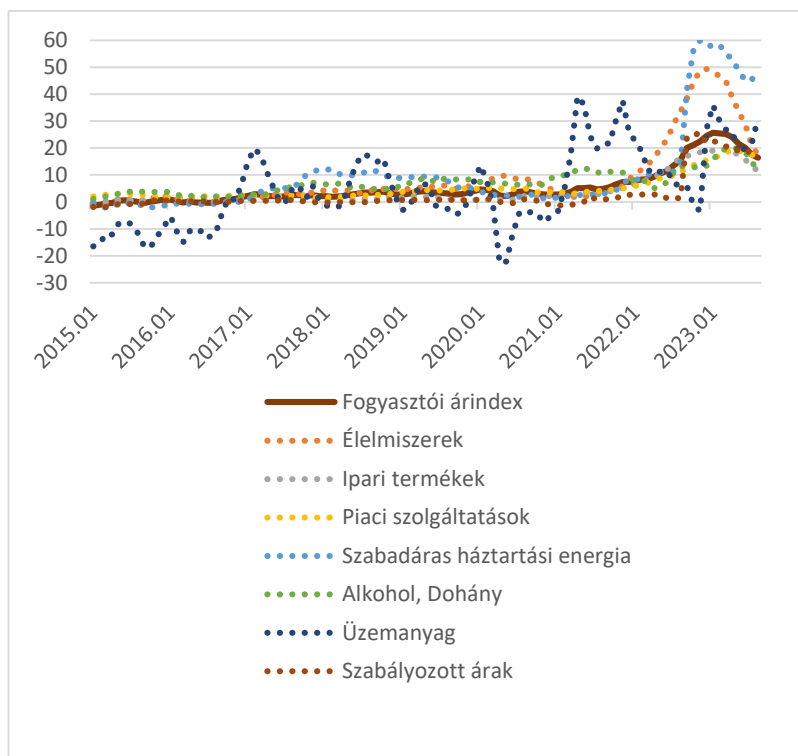
Az inflációs ráta Magyarországon 2021 márciusáig a 3 százalékos jegybanki cél közelében, a toleranciasávon belül volt, ugyanakkor

²⁰ Koppány és szerzőtársai (2023) részletesen vizsgálták a globális ármozgások begyűrűzését a hazai inflációs mutatókba, és megállapították, hogy a hazai külső inflációs kitettség elsősorban az oroszországi kitermelő ágazatokkal, az osztrák energiaiparral és a német kereskedelmi szektorral szemben mutatható ki.

²¹ A magyarországi élelmiszer-inflációról lásd még Bareith és Fertő (2023) tanulmányát, akik hangsúlyozzák, hogy a magyarországi élelmiszer-infláció elsősorban a világpiaci árdinamikától függ, ezért önmagában monetáris politikai eszközökkel nem kezelhető hatásosan.

2018 második felétől már egyre gyakrabban közelítette meg annak 4 százalékos felső határát (3. ábra).²²

3. ábra: Fogyasztói árindex Magyarországon az előző év azonos hónapjához viszonyítva kiadási csoportonként*, százalék

Forrás: MNB adatok alapján saját szerkesztés, * A KSH részletes árindexeiből az MNB által képzett csoportok.

2021 II. negyedévében az infláció megugrása az üzemanyagok áremelkedésével kezdődött (jelentős bázishatás mellett), valamint hozzájárult a dohánytermékek jövedéki adójának az emelkedése, a magasabb bérdinamika és a gazdaság újranyitásának a hatása, ami főként a piaci szolgáltatások gyorsuló inflációjában öltött testet.

²² E bekezdés információi részben a Magyar Nemzeti Bank 2021. június – 2023. június közötti Inflációs jelentés című kiadványaiból származnak.

Jelentős hatással volt ugyanakkor még a laza fiskális és monetáris politika, a hitelbőség, miközben a kínálat nem tudta lekövetni a kereslet megugrását. Az energiaárakat követően elkezdődött az élelmiszerárak világszerte emelkedésének a begyűrűzése a hazai termelői és fogyasztói árakba. A globális nyersanyag-árak emelkedése 2021 őszétől jelent meg az iparcikkek árazásában, majd hatással volt a termékek széles körének az átárzására. Mire ezek a hatások kifutottak volna 2022 elején, az ukrajnai háború és annak következményei a nyersanyag- és energiaárak további emelkedését eredményezték, ami gyorsan és széles termékkörben jelent meg a fogyasztói árakban. Egy-egy ársokk kifutását követően meghatározó szerepe van az inflációs várakozások alakulásának, ezek a kormányzat piactorzító beavatkozásai (ársapkák, szelektív adók) eredményeként eltolódtak, magasabb szinten stabilizálódtak és nem tértek vissza a 2021 eleji alacsony szinthez.

2022-től az adóváltozások²³ is kedvezőtlenül hatottak a fogyasztói árakra, valamint az azévi aszály az élelmiszer-inflációt is tovább fokozta. 2020 után újra a Phillips-görbe meredekebb szakaszára kerültek a gazdaságok, különösen az alacsonyabb munkanélküliséggel jellemezhető országokban, így hazánkban is. Ebből következően az inflációs alapfolyamatok nagyobb mértékben reagálhatnak a konjunktúra romlására, mint korábban. Felvetődött ugyanakkor, hogy az árak növekedése az ágazatok széles körében a vállalati profitok jelentős emelkedéséhez is hozzájárult 2022-ben, azaz az infláció gyorsulása nem csak a költségek növekedését tükrözi. A globális nyersanyagárak és a visszaeső fogyasztás, illetve a szigorú monetáris kondíciók miatt a hazai gazdaság recesszióba került, ami 2023-tól már éreztette a hatását, így az év végétől – jelentős bázishatások mellett – gyorsul a defláció²⁴, ugyanakkor a középtávú kilátásokat átlag feletti bizonytalanság övezi.

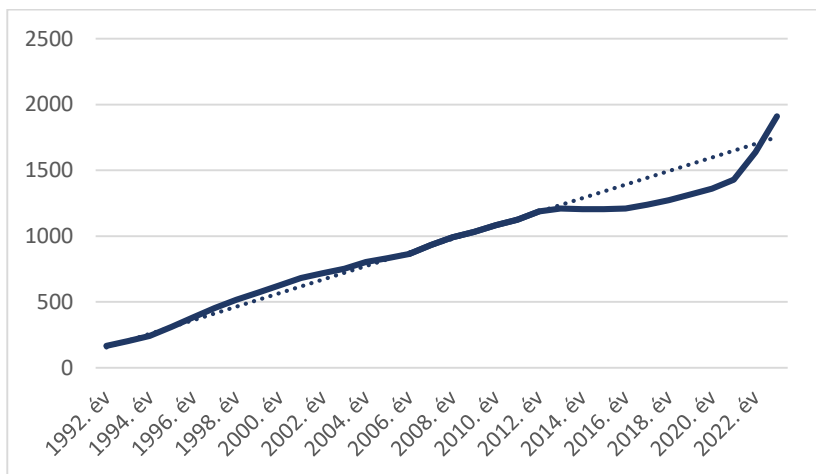
Az éves árindexeken kívül tanulságos a hosszú távú árváltozásokra is rátekinteni (4. ábra). Az 1990. évi bázison számolt árindex azt

²³ A jövedéki adó-, népegészségügyi termékadó-emelések, illetve a különadók átgyűrűztek a fogyasztói árakba.

²⁴ Ezt a piaci szolgáltatások historikus átlag feletti áremelkedése és a költségvetési intézkedések korlátozzák.

mutatja meg, hogy mennyibe kerülne adott időszakban egy olyan képzeletbeli átlagos fogyasztói kosár, amelyik 1990-ben 100 pénzegységbe került. A legfrissebb, 2023. októberi adat szerint ez a képzetes árszint 1936 egység, ami 2022 januárjában még csak 1489 volt és 2022 decemberére 1829-re nőtt. A 4. ábrán követhető a transzformációs válság árszintnövelő hatása, ami után ütemesen mérséklődni kezdett az áremelkedés, míg a pénzügyi-gazdasági válság időszakában újra magasabb inflációs rátákat figyelhettünk meg.

4. ábra: A fogyasztói árindex Magyarországon 1992 és 2023. október között, 1990. év = 100 (szaggatott vonallal a 2006-2012 közötti időszak trendje)

Forrás: KSH Tájékoztatási adatbázis alapján saját szerkesztés

A 2010-es évek közepén nulla közelébe szorult le az infláció, átmenetileg minimális defláció is előfordult, majd az évtized utolsó éveiben újra közeledett a jegybanki inflációs célhoz, egészen a 2021-es robbanásig. Kiadási főcsoportonként nézve megállapíthatjuk, hogy a legnagyobb áremelkedés a háztartási energia csoportjában történt: a teljes fogyasztói árindexnek több mint a duplája volt az áremelkedés (2023. októberében 4048 egység). Szintén meghaladta a teljes fogyasztói árindex értékét a

szeszecialok, dohányárak (2880 egység), az élelmiszerek (2373 egység) és a szolgáltatások árindexe (2162 egység), ehhez az uniós szabályozás, az adótartalom fokozatos emelésének kötelezettsége is hozzájárult. Jelentősen lefelé húzta az árindexet a tartós fogyasztási cikkek (383 egység) és a ruházat csoportja (775 egység), miközben az egyéb cikkek, üzemanyagok csoportjában a hosszú távú áremelkedés kevéssel a teljes árindex alatt volt (1827 egység).

Területi folyamatok

Az országosnál alacsonyabb területi szinten csak nagyon korlátozott rálátásunk van az előző bekezdésekben említett folyamatokra, mivel a KSH által számba vett árindex adatok területileg nem reprezentatívak. Az infláció alakulására utalhat területi szinten a megélhetési költségek változása, amit a KSH NUTS2 régiók és településtípusok szerinti bontásban közöl, illetve nemzetközi forrásokból is nyerhetünk valamiféle rálátást a folyamatokra. Az Erasmusapp.eu weboldal és a Numbeo.com egyéni, önkéntes adatközléseken alapuló megélhetésiköltség-adatokat tesz közzé²⁵, viszont ez esetekben az időbeli összehasonlítás nem lehetséges, cserébe az információk a legfrissebb állapotot tükrözik.

Az előbbi esetében néhány nagyobb városra, míg az utóbbi esetében a városoknak egy kicsit szélesebb körére és az országok egészére hozzáférhetők az adatok. Az Erasmus webes alkalmazása mindössze az összesített megélhetési költségeket és a havi lakhatási kiadásokat, valamint ezeknek az átlagát közli, ugyanakkor az adatok megbízhatósága kérdéses. Ezzel szemben a Numbeo.com jóval részletesebb, termékcsoportonkénti adatokat is bemutat. A megélhetési költségekhez szorosan kapcsolódik a fogyasztás alakulása, amelyről a KSH régiók és településtípusok, valamint kiadási csoportok szerint ad információt. Így e fejezetrészen először nemzetközi összehasonlításban bemutatjuk a megélhetési költségeket (bevonva a környező országokat, fővárosaikat és néhány nagyvárosukat), majd a hazai adatokat elemezzük részletesebben,

²⁵ <https://erasmusapp.eu/living-cost:hu>
<https://www.numbeo.com/cost-of-living/>

régiós és településtípus szerinti bontásban, végül a fogyasztás alakulását mutatjuk be.

A megélhetési költségek országok közötti és regionális különbségei

A 2020-as évek elején a felgyorsuló infláció világszerte megélhetési nehézséget okoz, amit egyes források megélhetési válságnak tekintenek, és a hazai gazdaságirányítás is fogyasztási sokkról beszélt 2023 közepén, ami a gazdasági növekedést is visszaveti. Magyarországon a pénzügyi-gazdasági válságból való kilábalás után, 2013-tól kezdve 2020 elejéig stabil ütemben növekedett a háztartások tényleges fogyasztása. Ezt a trendet a koronavírus-válság törte meg: egy negyedév alatt közel 10 százalékkal esett vissza a fogyasztás, viszont a koronavírus miatti lezárások megszűnése után viszonylag kis idő elteltével újra növekedni kezdett, és 2021 második felétől (változtatlan árakon számolva) már meghaladta a 2020 eleji szintet. Ebben szerepe lehetett a 2022-es országgyűlési választásokat megelőző, keresletélénkítő intézkedéseknek.

A fogyasztás növekedésének kifulladásra levezetése lényegében az addicionális kereslet kifutásával, majd a reáljövedelmi szint érzékelt csökkenésével állítható párhuzamba. 2022 második negyedétől újra csökkenésnek indult a háztartások fogyasztása, így a 2022. év végére az év elejéhez képest közel 3 százalékkal lett kevesebb.²⁶ Mindezek azt jelzik, hogy a megélhetési költségek jobban növekedtek a két összeérő válság eredményeképpen, mint ahogyan a jövedelmek, és a háztartások döntéseiben tetten érhető egyfajta óvatosság is, nem beszélve a romló hitelfelvételi lehetőségekről (a jegybanki alapkamat növekedésével párhuzamosan megemelkedett hitelkamatok), amik tovább korlátozzák a fogyasztás növekedését.

Országos átlagban Magyarországnál magasabb megélhetési költségek mutathatók ki Ausztriában, ahol a megélhetési költségek a hazainak körülbelül a másfélszeresét teszik ki, ugyanakkor a lakásbérleti díjak nagyjából a hazaiaknak a dupláját (2. táblázat). A

²⁶ KSH adatok alapján (STADAT 21.2.1.15. A bruttó hazai termék (GDP) végső felhasználása 2015. évi átlagáron)

Numbeo.com adatbázisban rögzített ausztriai átlagos nettó havi keresetek ezzel szemben a magyarországinak a 2,73-szeresére becsülhetők.

2. táblázat: Magyarország és a környező országok alapvető megélhetési adatai

	Négyfős család havi megélhetési költségei lakásbérlet nélkül, EUR	Egyedülálló személy havi megélhetési költségei lakásbérlet nélkül, EUR	Relatív megélhetési költség	Relatív lakásbérleti díj	Átlagos nettó havi fizetés, EUR
Magyarország	2 158,6	618,8	100,0%	100,0%	852,0
Ausztria	3 401,5	999,1	152,7%	201,9%	2 330,6
Szlovákia	2 347,7	693,3	105,8%	124,0%	982,1
Románia	1 856,2	539,3	85,2%	81,1%	719,7
Szerbia	1 930,7	566,6	89,2%	89,6%	602,0
Horvátország	2 433,2	699,2	109,7%	112,8%	1 009,9
Szlovénia	2 508,6	741,4	113,5%	151,5%	1 289,7
Ukrajna	1 523,3	439,3	71,2%	77,3%	390,8

Forrás: www.numbeo.com adatai alapján saját szerkesztés (Letöltés: 2023. 10. 04)

A magyarországinál magasabb átlagos megélhetési költség jellemző még Szlovéniában, Horvátországban és Szlovákiában is, ugyanakkor ezekben az országokban a lakásbérleti díjak a megélhetési költségeknél nagyobb mértékben haladják meg a hazaiakat, ami az átlagos nettó munkabérekre is igaz. A környező országok közül Szerbiában, Romániában és Ukrajnában alacsonyabbak a megélhetési költségek Magyarországhoz képest, és ezzel hozzávetőleg arányosan alakulnak a relatív lakásbérleti díjak is, viszont Szerbiában és Ukrajnában a nettó keresetek aránytalanul nagy mértékben elmaradnak az itthon mért szinttől.

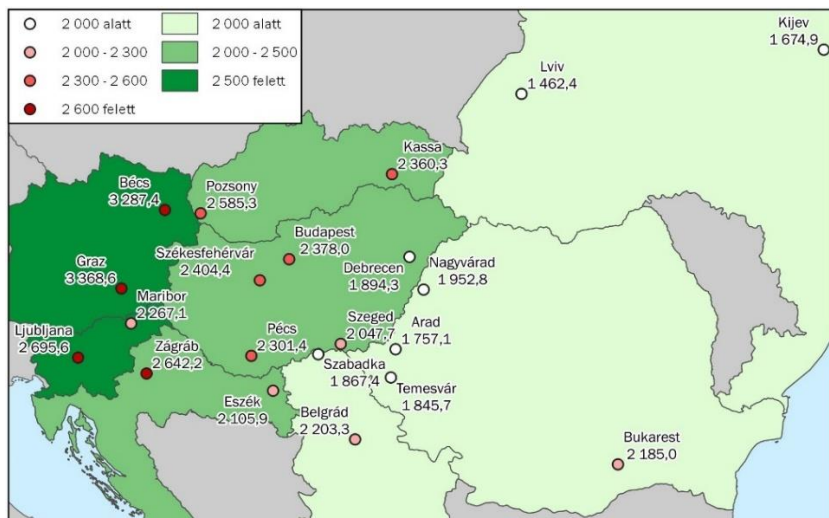
A Numbeo.com adatbázisa országonként a fővárosokra és még néhány nagyvárosra is tartalmaz adatokat, hazánkban ide tartozik

Debrecen, Szeged, Pécs és Székesfehérvár. Míg a fővárosok esetében több ezer adatbejegyzés alapján kaphatunk képet az átlagos megélhetési költségekről, addig a vidéki nagyvárosok esetében a vizsgálható minta nagyságrendje százas, így az átlagértékek megbízhatósága is alacsonyabb. A Numbeo.com adataiból a megélhetési költségek a budapestihez hasonló mértékűnek becsülhetők Székesfehérváron és Pécsen, viszont attól jelentősen elmaradnak Szegeden (88%) és Debrecenben (83%).

A lakásbérleti díjak sokkal alacsonyabbak a vidéki nagyvárosokban, 55% és 63% között változnak, emellett az átlagos nettó keresetekben is jelentős az elmaradás a fővárosihoz képest: Székesfehérváron 85%, Szegeden 77%, Debrecenben 75%, Pécsen pedig 65%. Ebből arra következtethetünk, hogy a megélhetési költségekben kisebbek a különbségek a vidéki nagyvárosok és Budapest között, tehát többé-kevésbé hasonló napi megélhetési kiadásokkal szembesülnek az emberek, ugyanakkor a kereseti lehetőségek ennél jóval nagyobb mértékben maradnak el vidéken. Tekintettel arra, hogy a lakásbérleti díjak ennél is jobban elmaradnak a fővárosi szinttől, az általános megélhetés értékelésénél az a döntő, hogy milyen módon biztosítja a lakosság a lakhatását.

A környező országokban a legmagasabb átlagos megélhetési költséget Ausztria nagyvárosaiban mutathatjuk ki: a budapestihez képest Bécsben és Grazban közel 40 százalékkal magasabb. A lakásbérleti díjaknál viszont minden országban érződik a fővárosok jelentős többlete, és ugyanez mondható el a nettó keresetekről is. A fővárosok megélhetési költségeinek egymáshoz viszonyított szintje követi az országos mintázatokat: Ljubljanában, Zágrábban és Pozsonyban haladja meg az átlagos megélhetési költség a budapestit, ugyanakkor a lakásbérleti díjak még ennél is nagyobb mértékben elszakadtak a budapesti díjaktól, továbbá a nettó keresetek is hasonló különbségeket mutatnak.

5. ábra: Négyfős család havi megélhetési költségei lakásbérlet nélkül Magyarországon és a környező országokban, illetve nagyvárosaikban, euró

Forrás: numbeo.com adatai alapján Szabó Tamás (KRTK RKI) szerkesztése (adatok letöltése: 2023. 10. 04)

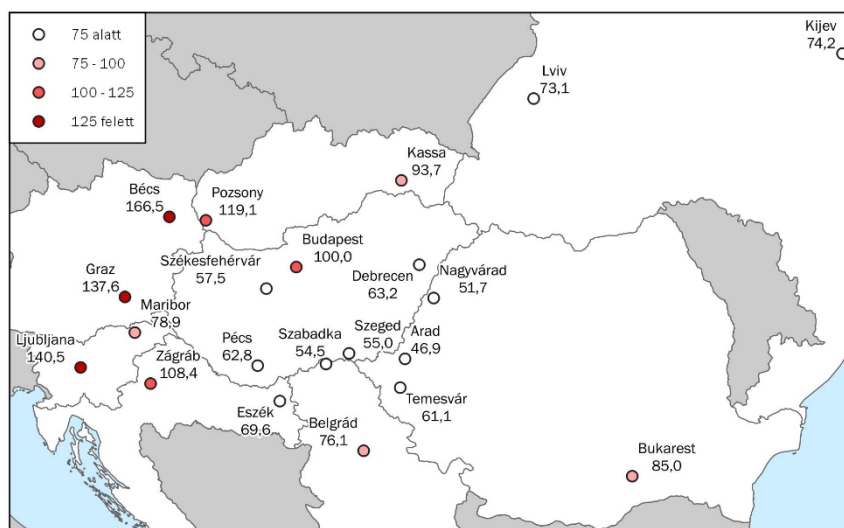
A fővárosok közül Budapesthez képest kisebb megélhetési költségekkel²⁷ számolhatunk Belgrádban, Bukarestben és Kijevben – a lakásbérleti díjak pedig még ennél is nagyobb mértékben elmaradnak. Bukarestben a nettó keresetek euróban számolva a budapestinek a 85%-ára becsülhetők, viszont a nem EU-tagállamok fővárosaiban, Belgrádban annak csupán kétharmada, Kijevben pedig a felét sem éri el.

A környező országok nagyvárosai közül a magyarországihoz hasonló megélhetési költségekkel lehet számolni Kassa és Maribor esetében. Kassán a lakásbérleti díjak, valamint a nettó keresetek is a budapestihez hasonlóak, viszont Mariborban jóval olcsóbbnak mérhető a lakhatás, miközben a nettó keresetek 27%-kal

²⁷ A numbeo.com ez esetben nem konkretizálja, hogy milyen háztartásokról van szó.

magasabbak, mint a magyar fővárosban. Budapestenél 10–25%-kal alacsonyabb megélhetési költség becsülhető Eszéken, Szabadkán és a romániai nagyvárosokban, Lvovban pedig a budapestinek csak alig kétharmada. A lakásbérleti díjak ennél jobban elmaradnak a hazai fővárosétól, Eszéken annak 70%–a, a romániai nagyvárosokban 47–61%–a, Szabadkán a budapestinek közel a fele, de Lvov e tekintetben kivétel, mert ott majdnem a budapestinek a háromnegyede. A keresetek a nem uniós tagállamokban mutatják a legnagyobb elmaradást, a budapestinek a felét sem érik el. A romániai nagyvárosokban szintén elmaradást láthatunk, a budapesti értéknek a fele-háromnegyede a nettó kereset, míg Eszéken annak közel 80 százaléka. Az általános összkép azt mutatja, hogy a nettó keresetek jobban szétszakadnak városok és országok között, mint a lakásbérleti díjak, ugyanakkor a legkisebb szóródást a megélhetési költségek mutatják.

6. ábra: Relatív lakásbérleti díj Magyarországon és a környező országokban, illetve nagyvárosaikban (Magyarország = 100, illetve Budapest = 100)

Forrás: numbeo.com adatai alapján Szabó Tamás (KRTK RKI) szerkesztése (adatok letöltése: 2023. 10. 04)

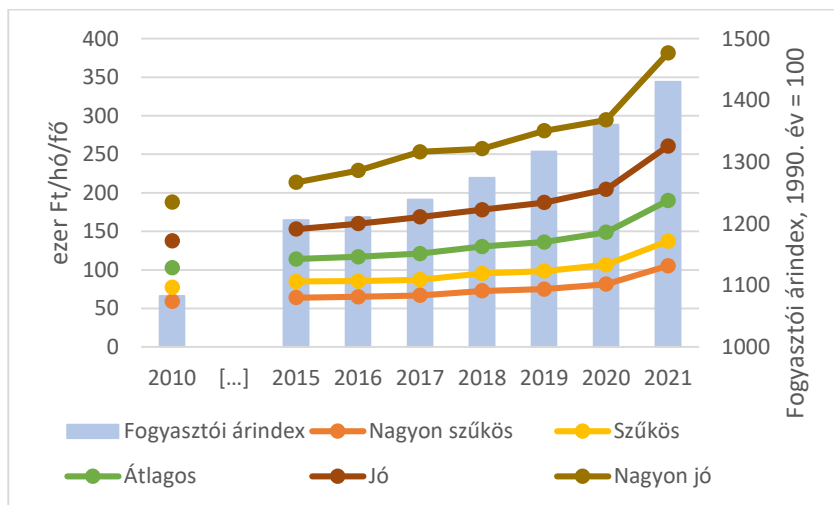
A különböző társadalmi csoportok eltérő fogyasztási viszonyaiból következően az átváltozásoknak nem szándékolt jövedelem- és vagyon-újraelosztási hatásai is vannak, amelyek annál kedvezőtlenebbül érintik a háztartásokat, minél alacsonyabb jövedelemszinten élnek (Sipiczki et al. 2023). A nyugati, különösen az egyesült királysági szakirodalom már sokrétűen foglalkozik a 2020-as évek elején fokozatosan kibontakozó megélhetési válsággal. Bassens et al. (2023) a háztartási kiadások növekedését vizsgálta négy alapvető megélhetési kategóriában: lakhatási, közmű-, élelmiszer- és közlekedési kiadások. Az alacsonyabb jövedelmű háztartásokban az e javakra, szolgáltatásokra költött összegek az általuk vizsgált nyugat-európai országokban 9-20% közötti mértékben emelkedtek meg, míg az e tételek fedezése után megmaradó, szabadon elkölthető, ún. „reziduális jövedelmek” a vizsgált országokban 15-36%-os mértékben estek vissza 2022-ben.

Regionális felbontású adatokat nézve Calafati et al. (2021, 2022) felhívták a figyelmet arra, hogy a lakhatáshoz kapcsolódó költségek területi különbségei más eloszlást mutatnak, mint a szokásos bruttó hozzáadott érték vagy jövedelem alapú mutatók. Magyarországon a megélhetési viszonyok társadalmi összefüggéseit Bodor és Grünhut (2020) vizsgálták, és kiemelték, hogy Magyarországon európai összehasonlításban magas a megélhetési nehézségekkel küzdő népesség aránya. Sipiczki et al. (2023) friss kutatása célzottan vizsgálta az inflációnak a magyarországi társadalmi újraelosztási hatását. Számításaik szerint 2018 és 2020 között a legalacsonyabb jövedelmi decilisbe tartozó háztartások 0,5–1,0 százalékponttal magasabb inflációs rátával szembesültek, mint a tizedik decilis háztartásai. Megalapozottan feltételezhetjük, hogy a 2020 utáni inflációs robbanás ezeket a különbségeket drámaian felnagyította.

A KSH a Háztartási költségvetési és életkörülmény adatfelvétel keretében a magánháztartások tekintetében országosan reprezentatív lakossági, közvetlen adatgyűjtést végez, amely egész évben folyamatosan zajlik. Ebből képet kaphatunk a hazai megélhetési költségekről területi bontásban. Az elérhető legfrissebb (előzetes) adatok 2021-ig állnak rendelkezésre, amiben tehát már

látszanak a koronavírus-válság hatásai, de a megélhetési válság területi következményeit még nem tudjuk vizsgálni.

7. ábra: A különböző megélhetési szintekhez szükségesnek tartott jövedelemösszeg alakulása országosan 2010 és 2021 között (ezer forint/hó/fő) és a fogyasztói árindex 1990. évi bázison (jobb tengely)

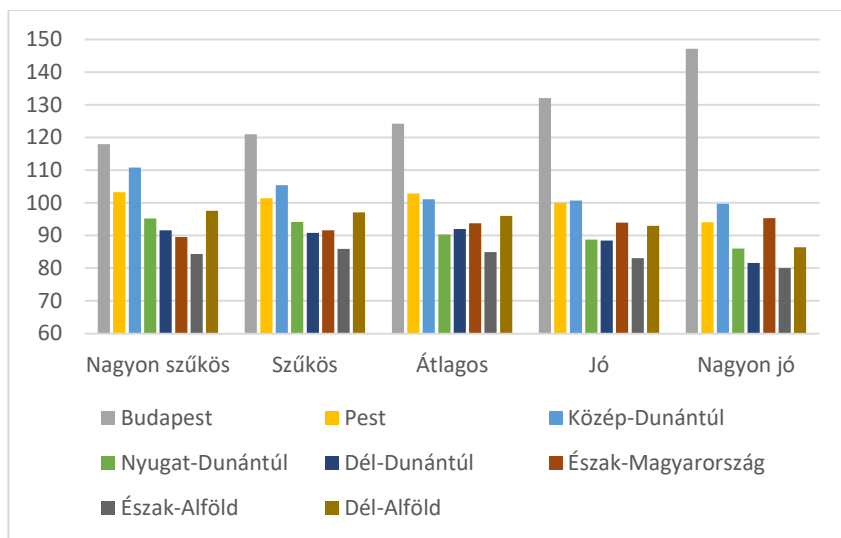
Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés (STADAT-tábla kódja: 14.1.2.5., letöltve 2023. 10. 05)

A megélhetéshez szükséges átlagos egy főre jutó jövedelem országosan a vizsgált időszakban kategóriánként és évente változó mértékben emelkedett (7. ábra). A lakosság észlelése minden évben meghaladta 4–5 százalékponttal a fogyasztói árindex változásának a mértékét (ami 2016 és 2020 között 0,4–3,4 százalék között volt), 2021-ben ugyanakkor a 28-29 százalékos megélhetési költség emelkedés jelentősen eltávolodott az 5,1 százalékos fogyasztói árindex emelkedéstől.

Az átlagos megélhetési szintet alapul véve a nagyon szűkös szintű megélhetéshez jellemzően annak körül-belül az 56 százaléka

szükséges, a szűkös megélhetéshez annak 73 százalékát tartják a lakosok elegendőnek. A jó színvonalú megélhetéshez szükséges jövedelem az átlagos megélhetéshez képest kb. 37 százalékkal több, míg a nagyon jó megélhetéshez annak közel a kétszerese (197 százalék) szükséges. Ezek az arányok 2010 óta csak kismértékben változtak, az alsóbb kategóriákban az átlagos szinthez képest valamivel kevesebb lett az igényelt jövedelem az időszak végére, a felsőbb kategóriákban jobban eltávolodott attól, már 2016 után megközelítette a 200 százalékot. Az országos átlag mögött jelentős területi különbségek figyelhetők meg nemcsak az egyes NUT2 régiók között (8. ábra), de a településtípusok között is (9. ábra).

8. ábra: A különböző megélhetési szintekhez szükségesnek tartott jövedelemösszeg régiók szerint az országos átlaghoz viszonyítva, 2021. év (országos átlag = 100)

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés (STADAT-tábla kódja: 14.1.2.5., letöltve 2023. 10. 05)

A 2021. évben a KSH előzetes adatai szerint a megélhetéshez szükséges egy főre jutó havi jövedelem az Észak-Alföldön volt a legalacsonyabb minden életszínvonal-kategóriában: 89 ezer Ft

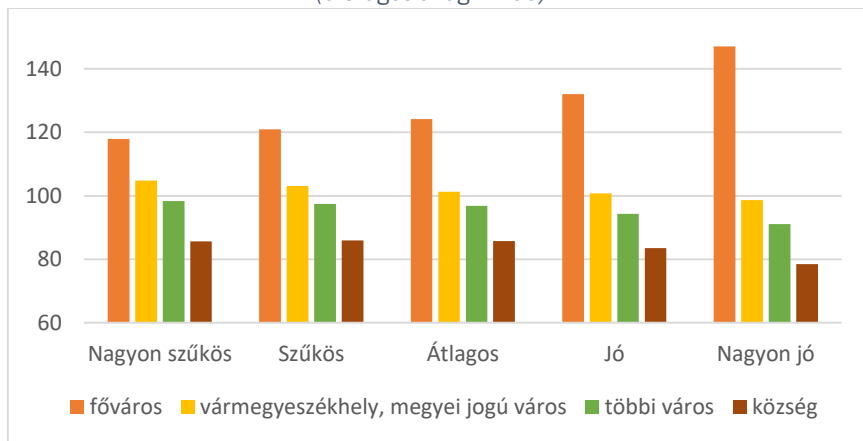
(nagyon szűkös szint) és 305 ezer Ft (nagyon jó szint) között alakult, míg a legmagasabb nem meglepő módon Budapesten volt, 124 ezer Ft (nagyon szűkös szint) és 561 ezer Ft (nagyon jó szint) között alakult. A fővárosban az országos átlaghoz viszonyítva a különböző életszínvonal-kategóriákban 18–47 százalékkal több jövedelem szükséges a megélhetéshez. A főváros után az általános gazdasági fejlettségi viszonyokat tükrözve Pest régióban és a Közép-Dunántúlon mérték a legmagasabb egy főre jutó havi jövedelmet, ami a megélhetéshez szükséges.

Jellemzően az alacsonyabb életszínvonal-kategóriákban az országos szinthez képest magasabb jövedelemre van szükség ezekben a régiókban is: Közép-Dunántúlon a nagyon szűkös megélhetéshez az országos szint 110 százalékára van szükség, míg a szűkös megélhetéshez annak 105 százalékára, a magasabb kategóriákban pedig az országos szint körüli összeg. Pest régióban közelebb vannak a megélhetéshez szükséges jövedelemösszegek az országos szinthez, kivéve a nagyon jó életszínvonalat, mert ahhoz az országos szint 94 százaléka is elegendő volt 2021-ben. E két régiót a Dél-Alföld követi: az országos szint 86–98 százaléka, ahol az alacsonyabb színvonalhoz szükséges az országos átlaghoz közelebbi összegű jövedelem, majd Észak-Magyarország következik 89-95 százalék közötti jövedelemszükséglettel (itt minél magasabb a megélhetési színvonal, annál közelebb van az összeg az országos átlaghoz). Utánuk a legtöbb életszínvonal-kategóriában a Nyugat-Dunántúl következik (86–95 százalék), míg a Dél-Dunántúl a legtöbbször az utolsó előtti helyen szerepel e tekintetben (82–92 százalék). Az Észak-Alföldön a különböző megélhetési szintekhez elegendő volt 2021-ben az országos átlag 80-86 százalékát kitevő havi egy főre jutó jövedelem.

A településtípusok szerinti bontásban a különböző életszínvonal-kategóriákban többé-kevésbé szabályosan alakulnak a területi különbségek, noha minél magasabb életszínvonalat vizsgálunk, a főváros annál inkább eltávolodik a többi településtípustól. Az átlagos megélhetéshez országos szinten 2021-ben 190 ezer Ft havi egy főre jutó összeget tartottak szükségesnek a háztartások, ugyanakkor ez a fővárosban 236 ezer Ft volt, a vármegyeszékhelyeken 192 ezer Ft, a

többi városban 184 ezer Ft, míg a községekben volt a legalacsonyabb, 163 ezer Ft.

9. ábra: A különböző megélhetési szintekhez szükségesnek tartott jövedelemösszeg településtípus szerint az országos átlaghoz viszonyítva, 2021. év (országos átlag = 100)

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés (STADAT-tábla kódja: 14.1.2.5., letöltve 2023. 10. 05)

A vármegyeszékhelyeken esnek a legközelebb az országos átlaghoz az összegek minden megélhetési szinten (99–105% között), viszont itt és a többi nem fővárosi településen is a fővároshoz képest fordított a mintázat: minél magasabb megélhetési szintet nézünk, annál jobban elszakadnak a szükségesnek tartott havi egy főre jutó jövedelemösszegek az országos átlagtól lefelé. Ez az összeg az országos átlaghoz képest a nem vármegyeszékhely városokban 91–98 százalék között változik, a községekben pedig 78–86 százalék között. Összességében a fővároshoz képest a többi településtípusban jóval kisebb sávban ingadoznak a megélhetéshez szükséges összegek mindegyik életszínvonal-kategóriában. A régiók és a településtípusok között nemcsak a megélhetéshez szükségesnek tartott jövedelem nagysága volt jelentősen eltérő a vizsgált időszakban, hanem annak a változása is. Pest vármegyének a Közép-Magyarországi régiótól való különválása miatt nem tudjuk az adatait 2010-től egységes szerkezetben vizsgálni, ezért Budapestet és a Közép-Magyarországi régiót külön vizsgáljuk. 2010–

hez viszonyítva a megélhetéshez szükséges jövedelemösszegek a nagyon szűkös és a szűkös kategóriában 78 százalékkal nőttek, az átlagos szinten 85 százalékkal, a jó megélhetési szinten 89 százalékkal, a nagyon jó szinten viszont 103 százalékkal, több mint a duplájára nőttek.

Ha az átlagos megélhetési színvonalat nézzük, akkor 2010 és 2021 között az Észak-Alföldön volt a növekedés a legkisebb, 73 százalékos, ezt Dél-Dunántúl és Nyugat-Dunántúl követte kb. 80 százalékos növekedéssel. Budapesten és a Közép-Magyarországi régióban ennél kissé nagyobb mértékben nőttek a megélhetési költségek a vizsgált 11 éves időszak alatt. Észak-Magyarországon 87 százalékkal, a Közép-Dunántúlon ennél is nagyobb mértékben, 93 százalékkal nőtt ez az összeg, míg a legnagyobb, 96 százalékos növekedést a Dél-Alföldön figyelhettük meg. Ezek a regionális tendenciák bizonyára nem választhatók el a gazdasági fejlődéstől, ugyanis a legnagyobb növekedést felmutató régiók jelentős újraiparosításon mentek keresztül (Lux 2023), a közepes és kisebb növekedéssel jellemezhető régiók pedig vagy már korábban is iparosodottak voltak (kivéve a sajátos helyzetű fővárost) vagy éppen hogy mindezidáig kimaradtak a feldolgozóipari fejlődésből (Sávai et al. 2022).

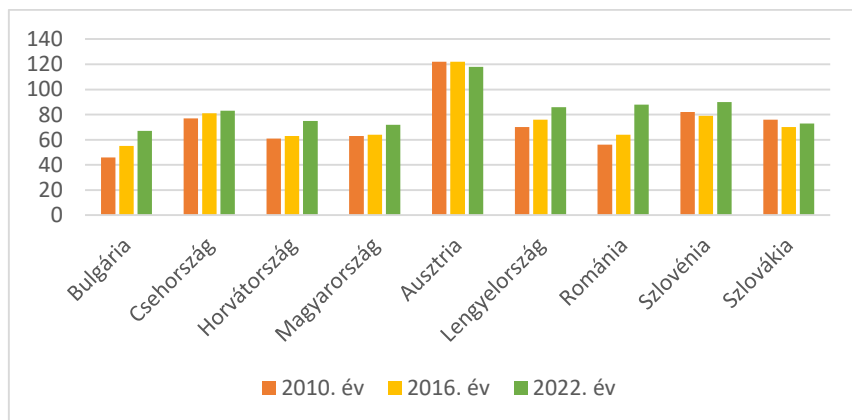
Településtípusok szerint a községekben szinte nem volt különbség a növekedés mértékében a különböző megélhetési színvonalak között, az öt kategóriában átlagosan 79 százalékkal nőtt a megélhetéshez szükséges havi egy főre jutó jövedelem 2010 és 2021 között. A többi városban magasabb, átlagosan 91 százalékos növekedést figyelhetünk meg (a legjobban a nagyon jó megélhetési színvonalon nőttek az összegek, több mint duplájukra, míg a szűkös szinten csak 84 százalékkal). A vármegyeszékhelyeken az alsó négy megélhetési szinten hasonló mértékben, átlagosan 72 százalékkal nőtt a szükségesnek tartott összeg, viszont a nagyon jó megélhetési színvonal fenntartásához már 89 százalékkal nagyobb összegre volt szükség 2021-ben, mint 2010-ben. A fővárosban pedig még nagyobbak voltak a különbségek az életszínvonal-kategóriák között: minél magasabb megélhetési szintet nézünk, annál nagyobb

mértékben nőtt a szükséges egy főre jutó havi jövedelemösszeg (62–125 százalékos növekedés között).

A fogyasztás területi különbségei

A fogyasztást nemzetközi összehasonlításban nézve azt látjuk, hogy Magyarországon a fogyasztási kiadások az uniós átlag 72 százalékát érték el 2022-ben, tehát a vásárlóerő-paritáson számolt GDP-hez képest (ami 77 százalék) jobban el van maradva az ország az EU-átlagtól. A Visegrádi országok közül Lengyelország áll a legközelebb az uniós átlaghoz (86 százalék), nagyon hasonló Csehország egyéni fogyasztásának a mértéke (83 százalék). Szlovákia (73 százalék) Magyarországgal együtt a rangsor végén helyezkedik el, mögöttük egyedül Bulgária szerepel (67 százalék).

10. ábra: A vásárlóerő-paritáson számolt egy főre jutó tényleges egyéni fogyasztás alakulása 2010 és 2022 között (EU-27=100) kilenc kelet- és közép-európai EU-tagállamban

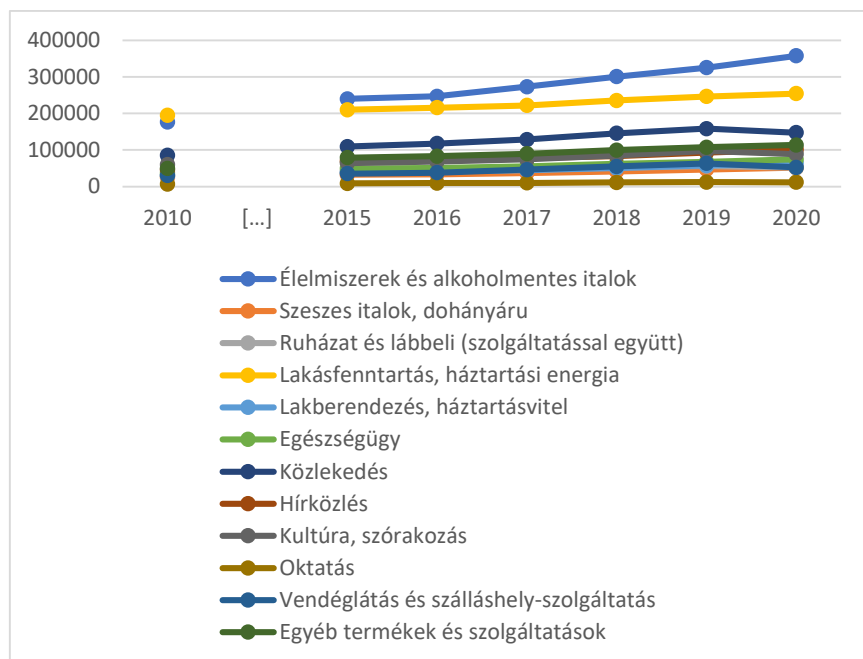

Forrás: Eurostat adatok alapján saját szerkesztés (adattábla kódja: PRC_PPP_IND)

Ha ennek időbeli alakulását vizsgáljuk (10. ábra), akkor a legtöbb országban felzárkózás figyelhető meg, ugyanakkor Magyarország esetében relatív lemaradás figyelhető meg a régiós országokhoz képest. E tekintetben a vásárlóerőparitás számításának torzító hatásaira is figyelemmel kell lennünk, ami például Szlovákia értékét

a valóstól lefelé, Románia értékét a valóstól felfelé téríti el (lásd a GDP fejezetben leírtakat).

11. ábra: Az egy főre jutó éves kiadások változása Magyarországon COICOP-csoportok szerint 2010 és 2020 között (forint/fő/év)

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés (STADAT-tábla kódja: 14.1.2.10.)

A KSH az európai uniós szabályozással harmonizált rendszerben, termékcsopontonként veszi számba a fogyasztási célú kiadásokat. A COICOP (Classification of Individual Consumption by Purpose) nemzetközileg egységes statisztikai osztályozás hazai adaptálása, mely a lakossági vásárolt fogyasztás rendeltetés szerinti osztályozásának nómenklatúrája.²⁸ A legfrissebb adatok 2020-ra vonatkoznak, de a koronavírus-válság átmeneti hatásai miatt a fogyasztás összetétele ebben az évben eltért a hosszú távú

²⁸ A részletes ismertetést lásd: KSH (2020)

trendektől (11. ábra), ezért célszerűbbnek látjuk a 2019. évi adatokat bemutatni és vizsgálni.

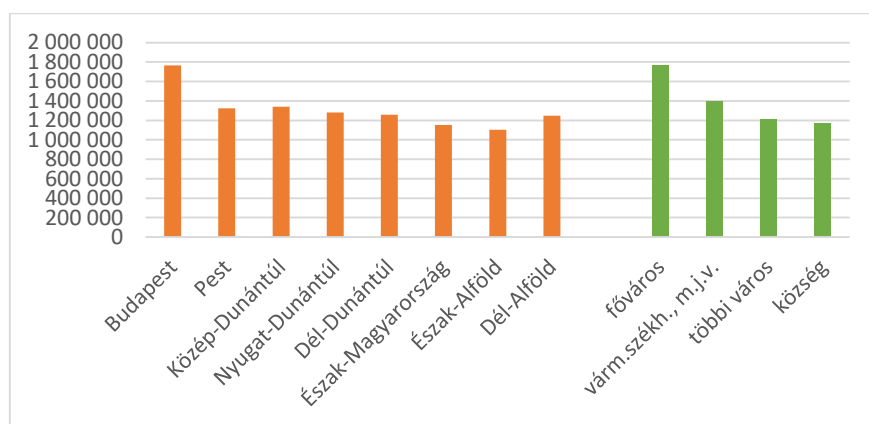
A fogyasztási kiadások legnagyobb és egyre jobban növekvő részét, összesen körül-belül 55 százalékát az élelmiszerek (24%), a rezsiköltségek (19%) és a közlekedési kiadások (12%) tették ki, ami igazolja az árharmonizáció kapcsán bemutatott hosszú távú trendeket. Az egyéb termékek és szolgáltatások (8%), a kulturális, szórakozási kiadások, illetve a hírközlési kiadások (7–7%) részaránya a többi kategóriához képest magasabb, míg az egészségügyi kiadások az összes fogyasztási kiadásnak körül-belül az 5 százalékát teszik ki, ehhez hasonlók a vendéglátás és szálláshely-szolgáltatás kiadásai is. Lakberendezésre, ruházkodásra és szeszesitalokra az összes kiadás 4–4 százalékát vagy annál kevesebbet költenek a háztartások, ugyanakkor a legkisebb részaránya az oktatási kiadásoknak van, mindössze 1 százalék.

A területi különbségeket nézve a teljes fogyasztás a várokozásoknak megfelelően Budapesten volt a legmagasabb 2019-ben, 1,766 millió Ft, ugyanakkor a többi régió ettől jóval le van maradva 1,105 millió Ft (Észak-Alföld) és 1,339 millió Ft (Közép-Dunántúl) közötti értékekkel (12. ábra). A főváros után a Közép-Dunántúlon volt a legmagasabb a fogyasztás, amit Pest régió (szintén 1,3 millió Ft feletti összeggel), Nyugat-Dunántúl, Dél-Dunántúl és a Dél-Alföld követtek (1,25–1,28 millió Ft közötti fogyasztási összeggel). E régióktól is látványosan leszakadt Észak-Magyarország és Észak-Alföld, ahol még az 1,2 millió Ft-ot sem érte el az éves fogyasztási kiadás. E különbségek ellenére a területi mintázatban a főváros-vidék különbség a domináns.

A településtípusok szerint a jól ismert lejtő figyelhető meg az éves fogyasztási kiadások különbségeinek tekintetében is: a fővárosban az országos átlaghoz (1,332 millió Ft) képest 33 százalékkal volt magasabb az egy főre jutó fogyasztás 2019-ben, a vármegyeszékhelyeken csak 5 százalékkal (1,395 millió Ft) haladta meg az átlagot. A többi városban az átlagos fogyasztásnak csak a 91 százalékát érte el az egy főre jutó éves fogyasztás (1,213 millió Ft), míg a községekben csupán az országosnak a 88 százalékát (1,168

millió Ft), tehát a két szélső településkategória közötti különbség megközelítően másfélszeres volt. Összességében tehát a fogyasztás színvonalát sokkal inkább határozza meg a településhierarchiában elfoglalt helyzet, mint a területi elhelyezkedés, hiszen a településmérettel a jövedelmek és a fogyasztási lehetőségek is jelentősen változnak. Adatok hiányában azonban nem dönthető el, hogy vajon a kedvezőbb helyzetű vidéki régiók községeiben jobb-e a relatív fogyasztási összkép, mint az elmaradottabb régiók kisvárosaiban.

12. ábra: Az egy főre jutó éves kiadások régió és településtípus szerint 2019-ben Magyarországon (forint/fő/év)

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés (STADAT-tábla kódja: 14.1.2.10)

COICOP-kategóriákra bontva, a mindennapi megélhetéshez legközvetlenebbül szükséges kiadások (élelmiszerek, rezszi, közlekedés, hírközlés, lásd Bassens et al. 2023) arányában is megfigyelhetők területi különbségek, de ezek inkább csak a főváros-vidék kettősségben mutatkoznak meg határozottan. A négy kiemelt megélhetési kategóriában elköltött fogyasztási kiadások aránya az összes kiadáson belül Budapesten 56 százalékot képviselt, míg az országos átlag 62 százalék volt, és ettől nem igazán távolodtak el a különböző régiók, noha a fejlettség szerinti különbségek láthatóak: Pest régióban és a Közép-Dunántúlon egyaránt 62 százalék volt 2019-ben, Nyugat-Dunántúlon 63 százalék, Dél-Alföldön 64

százalék, míg a többi három, kevésbé fejlett régióban ennél is magasabb volt, körül-belül 65 százalék. Budapesten az élelmiszer-kiadások részaránya jelentősen elmarad a többi régiótól (itt 20 százalék, míg a többi térségben 23–29 százalék közötti), ugyanakkor a lakásfenntartás kiadásaiban mutatkozik meg valamelyest a hátránya (Budapesten a fogyasztási kiadások 19 százalékát teszik ki az ehhez kapcsolódó tételek, más térségekben pedig körül-belül a 18 százalékát, a Dél-Dunántúl kivételével, ahol szintén közel 19 százalék). Ebből látható, hogy míg a jelentős mértékű élelmiszer-infláció aránytalanul rosszabbul érintette a fővároson kívüli térségeket, addig a rezsiköltségek megemelkedése nagyjából hasonló hatással volt a Budapesten és vidéken.

Településtípusok szerint is megfigyelhetők a fejlettségi különbségek, ugyanis a vármegyeszékhelyek inkább hasonlítanak a fővárosra: itt a közvetlen megélhetéshez szükséges kiadások aránya csak 61 százalék, míg a többi városban 64 százalék, a községekben pedig a legmagasabb, 65 százalék. Minél fejletlenebb egy adott térség, annál kevesebb fogyasztási kiadás jut a háztartásokban a mindennapi megélhetéshez nem szorosan kapcsolódó tételekre, ami miatt a háztartások mozgástere is kisebb a megélhetési költségek emelkedése esetén. 2022–'23-ban a háztartások egy része a megtakarításainak a felélésére kényszerült, ezen túl pedig egy új eladósodási hullám indult el, ami a szabad felhasználású személyi hitelek és a hitelkártya adósságok növekedésében mutatkozik meg. Az elégtelen szociális beavatkozások nyomán egy évtizedes trend fordult meg 2022–'23-ban és indult újra erős növekedésnek a jövedelmi, lakhatási és egyéb szegénységgel küzdők aránya.

A megélhetési és a fogyasztási különbségek területi mintázatai kapcsán összegzősképpen megállapíthatjuk, hogy Magyarország fogyasztási színvonalában nemzetközi szinten a kevésbé fejlett országok közé tartozik, ezzel egyidejűleg a megélhetési költségek a környező országokhoz képest közepesnek mondhatók. Országon belül erősek a főváros-vidék különbségek, ugyanakkor a vidéki térségek között már kisebbek, de továbbra is a fejlettségi sorrendet követők a különbségek.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmányt megalapozó kutatás „A külföldi működőtőke mikro-, makrogazdasági és területi differenciáló hatásai a Visegrádi országokban – Az FDI-vezérelt gazdaságpolitikai modellek kihívásai” című, 135185. számú OTKA-projekt keretében, az NKFI Alap K_20 programjának támogatásával valósult meg.

Irodalom

- Bareith, T., Fertő, I. (2023): The impact of macroeconomic factors on food price inflation: the case of Hungary. In: *16th Annual International Conference on Economics and Business: Challenges in the Carpathian Basin : conference volume*. Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Kolozsvár, pp. 75-85. ISBN 9789735330385
- Bassens, D., Julie Froud, Colin Haslam, Sukhdev Johal, Karel Williams (2023): Market entitlement and the Foundational Economy 4 metric after the “cost of living crisis”. [Foundational Economy Collective WP 11.](#) (Letöltés: 2023. 10. 30)
- Cohn, Estefania, Foda, Karim and Roitman, Agustin (2023): Drivers of Inflation, Hungary. IMF Selected Issues Paper (SIP/2023/004). Washington, D.C.: [International Monetary Fund](#). (Letöltés: 2023. 10. 30)
<https://doi.org/10.5089/9798400234163.018>
- Grünhut, Z., Bodor, Á. (2020): A bizalom kultúrájának próbatétele : A fizikai és lelki egészség továbbá a társas kapcsolatok és a szubjektív anyagi helyzet összefüggései a bizalommal járványidőszakban, *Tér és Társadalom*, 34(3), 26–45.
<https://doi.org/10.17649/TET.34.3.3287>
- Calafati, L., Julie Froud, Colin Haslam, Sukhdev Johal, Karel Williams (2021) Diversity in leading and laggard regions: living standards, residual income and regional policy. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 14(1), 117–139, <https://doi.org/10.1093/cires/rsaa027>
- Calafati, L., Froud, J., Haslam, C., Johal, S., Williams, K. (2022): The Crisis of Everyday Liveability, Policy and Politics. *Political Quarterly*, 93(4), 640-648, <https://doi.org/10.1111/1467-923X.13196>

- Koppány, K., Vakhal, P., Pusztai, P. (2023): Hungary's inflationary exposures to global price movements. *Society and Economy* 45(3), 186-207. <https://doi.org/10.1556/204.2023.00015>
- Központi Statisztikai Hivatal [KSH] (2020): COICOP Módszertani útmutató. [KSH.hu](https://www.ksh.hu) (Letöltés: 2023. 10. 05)
- Lux G. (2023): Ipar: újraiparosodási folyamatok a külső sokkok korában, jelen kötetben
- Magyar Nemzeti Bank [MNB] (2016): Növekedési jelentés. [Magyar Nemzeti Bank](https://www.mnb.hu), Budapest. (Letöltés: 2023. 09. 07)
- Magyar Nemzeti Bank [MNB] (2022): Termelékenységi jelentés 2022. július. [Magyar Nemzeti Bank](https://www.mnb.hu), Budapest. (Letöltés: 2023. 09. 07)
- Oblath, G. (2014): Felzárkóztak az árak és lemaradtak a bérek? – Tévhitek, tények és közgazdasági összefüggések. *Statisztikai Szemle*, 92(8-9), 745-765.
- Oblath, G. (2021): A nominális felzárkózás időben változó összetevői: reálgazdasági és árszintfelzárkózás az Európai Unióban 1995 és 2019 között. *Külgazdaság*, 65, 2021. július–augusztus, 3–62. <https://doi.org/10.47630/KULG.2021.65.7-8.3>
- Pogátsa, Z. (2022): *Válság és infláció: a globális pénzügyi rendszer*. Budapest: Kossuth Kiadó
- Sávai, M., Bodnár, G., Mozsár F., Lengyel, I., Szakálné Kanó, I. (2022): Spatial Aspects of the Restructuring of the Hungarian Economy Between 2000 and 2019. *Deturope* 14(3), 15-33. <https://doi.org/10.32725/det.2022.020>
- Sipiczki, Z., Parádi Dolgos, A., Varga, J. (2023): Analysis of the inflationary redistribution of consumption and wealth, evidence from Hungary. *Acta Oeconomica* 73(1), 129–143. <https://doi.org/10.1556/032.2023.00008>
- Szentmihályi, Sz., Világi, B. (2015): A Phillips-görbe – elmélettörténet és empirikus összefüggések. *Hitelintézeti Szemle*, 14(4), 5–28.
- Zsibók Zs. (2022): A magasnyomású gazdaság területisége Magyarországon. In: Nemes, Nagy József; Pálné, Kovács Ilona (szerk.) *A regionalizmus: az elmélettől a gyakorlatig: Illés Ivánra emlékezve 80. születésnapja alkalmából*. Pécs: Publikon Kiadó, pp. 117-129. <https://doi.org/10.32976/stratfuz.2022.39>